

SAAKO TYÖHÖN KANNUSTAA? KOMMENTTI MINNA SALMELLE

Hiljattain yhdessä Veli Laineen kanssa julkaisemani tutkimus (Kannustinloukku-uudistuksen vaikutukset työvoiman tarjontaan. VATT-tutkimuksia 74, 2001) innoitti Minna Salmen arvostelemaan sitä tämän lehden numerossa 3/2001 (Mihin kotihoidon tuen pitää kannustaa?) Erityisesti Salmea kiukutti kotihoidon tuen vaikutusten arviointi osana muuta tulosidonnaista sosiaaliturvaa. Tutkijasta on aina mukavaa huomata, että tutkimusta luetaan, mutta tällä kerralla lukukokemus tuotti sen verran väärinkäsityksiä, että muutama kommentti on paikallaan.

Tutkimuksessa arvioimme ministeri Arja Alhon johdolla istuneen ns. kannustinloukkutyöryhmän ehdotusten perusteella toteutettujen uudistusten vaikutusta työvoiman tarjontaan. Työryhmän esitysten tarkoituksena oli sovittaa yhteen sosiaaliturvajärjestelmää ja verotusta siten, että työnteke tulisi entistä kannattavammaksi. Taustalla oli 1990-luvun puolivälissä virinnyt kirjoittelu, jossa osoitettiin, että monissa tilanteissa perheen palkkatuloilla ei ollut käytännössä mitään vaikutusta käytettävissä oleviin tuloihin. Mahdolliset lisätulot korottivat veroja, kasvattivat palvelumaksuja ja pienensivät tulosidonnaisia sosiaalietuuksia niin paljon, että li-

sätulosta ei jäänyt käteen juuri mitään. Lipposen ensimmäisen hallituksen ohjelmassa ongelmaan luvattiin puuttua, ja kannustinloukkutyöryhmän ehdotusten perusteella tehtiinkin vuosien 1996 ja 1998 välillä verotukseen ja sosiaaliturvaan joukko työnteon kannattavuutta parantamaan pyrkiviä uudistuksia.

”Kannustinloukkureformin” tärkeimpiä uudistuksia olivat pienten ansiotulojen verotuksen keventäminen kunnallisveron ansiotulovähennystä kasvattamalla ja päivähoitomaksujärjestelmän muutos. Päivähoitomaksuissa korvattiin maksuluokat prosenttiperusteisella maksulla. Tämä poisti tilanteet, joissa pieni tulojen kasvu saattaa johtaa selvästi tulojen kasvua suurempaan päivähoitomaksujen kasvuun; efektiivisesti päivähoitomaksut yhdessä verotuksen kanssa saattoivat johtaa ennen uudistusta yli 100 prosentin marginaaliveroasteisiin. Tutkimuksessamme pyrimme arvioimaan, oliko kannustavuutta parantamaan pyrkineillä uudistuksilla toivottuja vaikutuksia. Samaan aikaan yritämme muistaa ottaa huomioon muut lapsiperheiden päivähoitojärjestelyihin ja työhönmenopäätöksiin vaikuttavat uudistukset. Näistä tärkein lienee kotihoidon tuen muutos, joka pienensi tuen

maksimia, mutta nosti hoitoliikkeen tuloarvoja siten, että suurimmalla osalla perheistä kotihoidon tuki kasvoi.

Kuten Salmi huomauttaa kommentissaan, tällaisten uudistusten vaikutusten arvioiminen ei ole kovin helppoa. Salmi neuvoa ottamaan huomioon tuloarvojen muutoksen, kun työssä käyvä jää kotihoidon tuelle ja huomauttaa, että ”... tulomuutosta tulisi tutkia sekä kotihoidon tuelle jäävän naisen että koko kotitalouden tulojen osalta”. Muualla Salmi muistuttaa, että pitäisi tarkastella naisvaltaisten alojen työvoiman kysynnän muutoksia ja pätkätoiden yleisyyttä.

Yhteiskuntatieteilijälle ei tällaisessa kritiikissä sinänsä ole mitään uutta. Koska yhteiskunnallisista uudistuksista voi harvoin tehdä kontrolloituja kokeita, kiusaa tutkimuksen päätelmiä se, että monet tekijät muuttuvat samaan aikaan. Ongelma hoidetaan yleensä estimoimalla tilastollinen malli, jossa näitä kaikkia tekijöitä pyritään kontrolloimaan. Monimutkaisista ilmiöistä tuppaa syntymään monimutkaisia malleja, joiden oikeellisuudesta on usein vaikea sanoa mitään. Toisaalta tulokset ovat sitten tuloksia, eikä kriittisiä ääniä kuulu.

Kannustinloukku-uudistusta arvioidessamme pyrimme teke-

mään vähän toisin. Tavoitteena on mahdollisimman läpinäkyvä tapa vaikutusten laskemiseksi. Lainaamme metodeja kokeellisista tieteistä ja perustamme analyysin koe- ja kontrolliryhmien vertailuun. Esimerkiksi päivähoitoikäisten lasten äiteihin vaikuttavia uudistuksia voidaan arvioida vertaamalla päivähoitoikäisten lasten äitien työllisyyden muutoksia muuten samanaikaisten kouluikäisten lasten vanhempien työllisyyden muutoksiin. Pienten lasten äidit ovat luonnollisesti harvemmin työllisiä kuin vanhempien lasten äidit, mutta oleellisia eivät olekaan ryhmien väliset erot poikkileikkauksessa vaan muutosten väliset erot. Muutosten eroja tarkastelemalla häipyä myös molempiin ryhmiin samalla tavalla vaikuttavien tekijöiden vaikutus, esimerkiksi naisvaltaisten alojen työvoiman kysynnän kasvu. Tämä ei tietenkään takaa, että arviomme uudistusten vaikutuksista olisivat harhattomia tai ”oikeita”. Estimaatit ovat harhaisia, jos jokin havaitsematon tekijä muuttuu koe- ja kontrolliryhmissä eri tavalla. Sen sijaan se, että esimerkiksi naisvaltaisten alojen työllisyyskehitys olisi ollut miesvaltaisia aloja hitaampaa tai että pienten lasten äidit ovat muita useammin määräaikaissa työsuhteissa, ei vaikuta estimaatteihin millään tavalla.

Laskujemme mukaan päivähoitoikäisten lasten äitien työllisyys kasvoi vuosien 1996 ja 1998 välillä ikä- ja koulutuserotkin huomioon otettuna selvästi vähemmän kuin kouluikäisten lasten äitien työllisyys. Samaan aikaan useimmilla perheillä lasten hoitaminen kotona muuttui taloudellisesti kannattavammaksi, kun kotihoidon tuki kasvoi. Tulkitsimme tulosta

siten, että kannustimilla on vaikutusta. Analyysi on tarkoitukSELLISESTI niin läpinäkyvää, että lukija saa vapaasti tehdä oman tulkintansa.¹

Oikeastaan Salmen arvion kärki ei ollutkaan tutkimuksemme tuloksissa, vaan lähtökohdissa. Salmi järkeilee hiukan risti-riittäisesti, että ”[K]otihoidon tuessa perusvalinta ei ole työhönmeno tai sosiaaliturva, vaan koko tuki on olemassa, jotta henkilö voisi valita pois työssäolon ja hoitaa lastaan” ja että ”kyseessä on siis aivan legitiimi tapa olla poissa työelämästä”. Koko käsitesekaannuksen takana tuntuu olevan pikemminkin pelko siitä, että sosiaaliturvauudistuksella kannustetaan töistä lintsaaivia kotiäitejä palkkatyöhön. Näin arvolutautuneita lähtökohtia emme tutkimuksessa välittäisi ottaa. Meistä on aivan hyväksyttävää, että ihmiset ottavat taloudelliset tekijät huomioon päätöksiä tehdessään. Samaten tuntuu järkevältä yrittää arvioida uudistuksen vaikutuksia työllisyyteen, varsinkin jos uudistusten tavoitteena oli parantaa työllisyyttä. Kotihoidon tuen uudistukset olivat toki vain pieni, eikä missään tapauksessa tärkein, osa kannustinloukkutyöryhmän ehdotusten perusteella tehtyjä uudistuksia. Koska järjestelmän muutos kuitenkin vaikutti työmarkkinoiden ulko-

¹Salmi aivan oikein huomauttaa, että päivähoitoikäisten lasten äidit eivät ole oikein hyvä ryhmä kotihoidon tuen muutoksen vaikutusten arvioimiseksi, koska kotihoidon tukea voi saada vain vanhempainrahan loppumishetkestä lapsen kolmivuotissyntymäpäivään asti. Ikärajan valinta perustuu kuitenkin siihen, että ensisijainen tarkoitus oli arvioida päivähoitomaksujärjestelmän vaikutuksia.

puolella olevien ja työssä käyvien suhteelliseen tulotasoon, tuntuu loogiselta arvioida kotihoidon tuen uudistuksen vaikutuksia yhdessä muiden mm. asumistukeen, työttömyysturvaan ja verotukseen tehtyjen muutosten kanssa. Jos tuntuu pahalta sanoa, että kotihoidon tuen kasvulla on negatiivisia (kannustin)vaikutuksia pienten lasten äitien työllisyyteen, niin todettakoon sitten, että tuen kasvu mahdollistaa lasten hoitamisen kotona. Työllisyyden ja lastenhoitojärjestelyjen kannalta kyse on ihan samasta ilmiöstä.

Toinen perustavaa laatua oleva ero ajattelutavassamme on työvoiman tarjonnan mittaaminen. Tutkimuksessa mittaamme uudistusten vaikutuksia työllisyyteen, mikä oli koko uudistuksen alkuperäinen tavoite. Salmen mukaan työvoiman tarjonta on työlliset + työttömät ja korrekti tapa arvioida vaikutuksia olisi laskea yhteen työllisyys ja työttömyyskuukaudet. Emme ymmärrä, miksi politiikantekijää kiinnostaisivat enemmän ihmisten valinnat työttömyyden ja työmarkkinoiden ulkopuolella olon välillä kuin työllisten osuus. Tästä syystä esimerkiksi OECD vertaa maita keskenään yleensä työllisyysosuuden eikä työvoimaosuuden perusteella, ja koko työvoiman tarjontaa koskeva kirjallisuus selittää työllisyyden, yleensä työtuntien, vaihteluja. Salmen kritiikin taustalla lieneekin ajattelutapa, jonka mukaan työllisyys riippuu pelkästään työvoiman kysynnästä, eikä työvoiman tarjontapäätöksillä ole työllisyyden kanssa mitään tekemistä. Meistä ajattelutapa tuntuu pienten lasten äitien kohdalla vähän oudolta, ja vielä oudommalta se kuulostaisi esimerkiksi varhaiseläkeikäisten työmarkkina-

tilannetta tutkittaessa. Samaten työvoimapula olisi käsitteellinen mahdottomuus, koska työvoiman kysyntä ei näin määriteltynä voisi koskaan olla suurempaa kuin työvoiman tarjonta.

Vaikka Salmen kritiikkiä tut-

kimuksen lähtökohtia vastaan on välillä vaikea ymmärtää, toivotamme kritiikin tutkimuksen tuloksia kohtaan erinomaisen tervetulleeksi. Vielä tervetullempi olisi toinen, ehkä eri tavalla, eri metodeilla tai eri ai-

neistolla tehty arvio saman kannustinreformin vaikutuksista. Sitähän voisi jo kutsua tieteelliseksi keskusteluksi.

ROOPE UUSITALO